BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûḥu Mıṣr* (Torrey), neşredenin girişi; *a.e.* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1415/1995, neşredenin girişi; *a.e.* (nşr. Muhammed el-Huceyrî), Beyrut 1416/1996, neşredenin girişi; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, V, 257; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 281; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 34-35; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, X, 220-223; Safedî, *el-Vâfî*, III, 338-339; XVII, 239-240; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, VI, 208; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, II, 320; III, 44; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 104-107; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 512; Brockelmann, *GAL*, I, 154; *Suppl.*, I, 227-228; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, IV, 28, 229; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, V, 150; İbrâhim Ahmed el-Adevî, *İbn ʿAbdilḥakem, râʾidü'l-müʾerriḫîne'l-ʿArab*, Kahire 1963; a.mlf., "Medresetü't-târîḫi'l-İslâmî fî Mıṣr neşʾetühâ ve ehemmü müʾessisîhâ", *Ḥavliyyâtü Külliyyeti Dâri'l-ʿulûm*, I, Kahire 1968-69, s. 69-80; Sezgin, *GAS*, I, 355-356; *a.e.* (Ar.), I/2, s. 233-235; Muhammed Cebr Ebû Sa'de, *İbn ʿAbdülḥakem el-müʾerriḫ ve kitâbühû Fütûḥu Mıṣr ve aḫbâruhâ*, Kahire 1399/1979; Robert Brunschvig, "Ibn ʿAbd al-Hakam et la conquête de l'Afrique du nord par les arabes", *al-Andalus*, XL/1, Madrid 1975, s. 129-180; C. C. Torrey, "İbn Abdülhakem", *İA*, V/2, s. 694-695; F. Rosenthal, "Ibn ʿAbd al-Ḥakam", *EI²* (İng.), III, 674-675; M.

ABDÜNNEBÎ ŞEYH SADR

عبد النبي شيخ صدر

bk. **İBN ABDÜLKUDDÛS, Şeyh Sadr**

Hindistanlı fakih ve muhaddis.

İBN ABDÜLKUDDÛS, Şeyh Sadr

(شيخ صدر ابن عبد القدّوس)

Şeyh Sadrü's-sudûr Abdünnebî b. Ahmed b. Abdilkuddûs Gengûhî (ö. 991/1583)

Hindistanlı fakih ve muhaddis.

Gengûh'ta dünyaya geldi. Hindistanlı meşhur mutasavvıf Abdülkuddûs Gengûhî'nin torunudur. Burada Kur'ân-ı Kerîm, Arap dili ve edebiyatı, fıkıh ve diğer ilimleri okuduktan sonra Mekke ve Medine'ye gitti. Şehâbeddin İbn Hacer el-Heytemî ve diğer âlimlerden hadis okudu. Hicaz'a muhtelif seyahatlerinde çok sayıda âlimle görüştü. Tanınmış hocaları arasında Hindistanlı hadis âlimi Fettenî de bulunmaktadır. Babası ve dedesi gibi o da Hindistan'ın en büyük tarikatı kabul edilen Çiştiyye'ye bağlı idi. Ancak Haremeyn'den Hindistan'a döndüğünde bu tarikatın fikrî yapısının esası olan vahdet-i vücûd kavramı ile semâ gibi diğer bazı esaslarına ve tarikat şeyhlerinin yaptığı merasimlerin birçoğuna karşı çıkarak muhaddislerin ve Selef'in metodunu tercih etti. Bu sırada babasının semâın cevazı hakkındaki risâlesine bir reddiye yazdı. Bu tutumu babasıyla amcalarının muhalefetine ve çeşitli sıkıntılar çekmesine sebep oldu. Vaktinin büyük bir kısmını eğitim öğretim, vaaz ve nasihatle geçiren İbn Abdülkuddûs zamanla Hindistan'ın saygın âlimlerinden biri olarak şöhret kazandı.

İbn Abdülkuddûs, 971 (1563) yılında Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah tarafından şeyhülislâmlık veya kādılkudâtlık anlamına gelen (İbn Hasan, s. 256; M. Mujeeb, s. 37, 39, 73, 239), yetkileri arasında dinî müesseselere yardım ve toprak bağışı bulunan "sadrü's-sudûr" makamına tayin edildi. Ekber Şah başlangıçta ona çok saygı gösterdi, hadis dinlemek için evine gitti. Onun nasihat ve sohbetlerinin tesiriyle namazlarını camide kılmakla kalmayıp bizzat kendisi ezan okumaya, imamlık yapmaya, hatta camiyi süpürmeye başladı. Ancak bu durum iki yıl kadar devam etti. Cami imamlarının aldığı maddî yardım ve arazi bağışı fermanlarında sadrü's-sudûrun imzasının bulunması şart olduğundan İbn Abdülkuddûs'e ulaşmak isteyenlere aracılık yapanlar rüşvet almaya başladılar. Şikâyetler Ekber Şah'a ulaşınca sadrü's-sudûr makamı ilga edilerek görevleri eyaletlerdeki emîrlere devredildi. Bundan sonra bazı üst düzey devlet görevlilerinin aleyhinde çalışmaları sebebiyle İbn Abdülkuddûs'ün Ekber Şah ile arası açıldı. Ekber Şah, 983 (1575) yılında Fetihpûr Sikri sarayında büyük bir divanhâne inşa ettirerek buraya "ibadethâne" adını verdi. Mahdûmülmülk lakabıyla tanınan Sultanpûrlu Şeyh Şemseddin'in oğlu Mevlânâ Abdullah burada İbn Abdülkuddûs'ü eleştirmeye başladı ve aleyhinde çeşitli risâleler yazdı. Risâlelerinde onu Mîr Habeş'i âsi olduğu, Hızır Han Şirvânî'yi de Hz. Peygamber'e hakaret ettiği gerekçesiyle haksız olarak öldürülmesine sebebiyet vermekle suçladı. Ayrıca semâ konusundaki risâlesine yazdığı reddiye dolayısıyla babasına âsi olduğunu ve bu yüzden arkasında namaz kılmanın câiz olmadığını söyledi. İbn Abdülkuddûs'ün cevap vermesi üzerine çıkan tartışmalardan dinî ortam olumsuz yönde etkilendi. Öte yandan Ekber Şah'ın nedimi olan Ebü'l-Fazl el-Allâmî ve ağabeyi şair Feyzî-i Hindî ile babaları Mübârek ve diğer bazı kişiler Ekber'i ulemâ aleyhine kışkırttılar ve İbn Abdülkuddûs hakkında dedikodu çıkardılar. Bu esnada Ekber Şah'ın Hindû hanımının bir akrabasının Mathûrâ'da Hz. Peygamber'e hakarette bulunması ve Mathûrâ kadısının bu olayı İbn Abdülkuddûs'e anlatması, onun da bu kişi hakkında ölüm cezasına hükmetmesi İbn Abdülkuddûs'ün muhalifleri ve Ekber Şah için bir bahane teşkil etti. Bunun üzerine Ekber Şah ulemânın idarî ve siyasî iktidarına son verdiğini belirten bir ferman çıkardı. Daha sonra Mahdûmülmülk ile İbn Abdülkuddûs'ü Mekke'ye sürdü (988/1580). İbn Abdülkuddûs bir yıl sonra Hindistan'a dönerek Ekber Şah'tan özür diledi. Bu arada Ekber Şah, çeşitli din ve inanç sistemlerinin belli başlı prensiplerini birleştirerek "dîn-i ilâhî" adıyla yeni bir din kurdu. 990 (1582) yılında eyalet valilerinin sarayda bulunmasını fırsat bilerek bu dini resmen ilân etti. İbn Abdülkuddûs'ü de bu yeni dine davet etti. Fakat İbn Abdülkuddûs kabul etmeyince onu bir müddet hapsedip işkenceye tâbi tuttu. İbn Abdülkuddûs'ün muhalifleri, onun Mekke ve Medine'de bulunduğu sırada Ekber'in dinsiz olduğu yönünde propaganda yaptığını hükümdara söylediler. Ayrıca Mekke yolculuğu esnasında, kafilede bulunanlara hem kendileri harcamak hem de gittikleri bölgelerdeki âlimlere sunmak için teslim edilmiş olan mal ve paranın hesabını vermek üzere aleyhinde dava açılarak hapsedildi ve hapiste iken öldürüldü. Abdülhay el-Hasenî 991 (1583) yılında öldürüldüğünü söylerken Bedâûnî bir yerde (*Muntakhabu-t-tawārīkh*, III, 131) bu tarihi, başka bir yerde de (*a.g.e.*, II, 322) bir yıl sonrasını kaydetmektedir. Ayderûsî ise vefat tarihini 12 Rebîülevvel 990 (6 Nisan 1582) olarak vermektedir (*en-Nûrü's-sâfir*, s. 339).

İbn Abdülkuddûs'ün kaynaklarda *Veẓâʾifü'l-yevm ve'l-leyleti'n-nebeviyye, Sünenü'l-hüdâ fî mütâbeʿati'l-Muṣṭafâ* (Brockelmann, II, 602), *Risâle fî reddi ṭaʿni'l-Ḳaffâl el-Mervezî ʿale'l-İmâm Ebî Ḥanîfe* ve *Risâle fî ḥurmeti's-semâʾ* adlı eserleri zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bedâûnî, *Muntakhabu-t-tawārīkh* (trc. V. Haig), Delhi 1986, II, 321-322; III, 127-131; Ebü'l-Fazl Allâmî, *The Āʾin-i Akbari* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 195-198, 279-284; Abdülkādir el-Ayderûsî, *en-Nûrü's-sâfir*, s. 339; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḫavâṭır*, IV, 23, 219-222; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-ʿArabiyye*, II, 337-338; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, II, 320; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 602; Ibn Hasan, *The Central Structure of the Mughal Empire*, Karachi 1967, s. 256; A. Schimmel, *Islam in the Indian Subcontinent*, Leiden-Köln 1980, s. 81-83; M. Mujeeb, *Indian Muslims*, New Delhi 1985, s. 37, 39, 73, 239; S. M. Ikram, *History of Muslim Civilization in India and Pakistan*, Lahore 1989, s. 253-256; H. M. Elliot, *The History of India*, Delhi 1990, V, 199, 232, 519-520, 542-543; "Ekber", *İA*, IV, 213-214; E. D. Erşed-İdâre, "ʿAbdünnebî", *UDMİ*, XII, 964-966; A. S. Beveridge, "Ekber", *DMİ*, II, 489; Enver Konukçu, "Ekber Şah", *DİA*, X, 543.

SAFFET KÖSE